

Alina Smyczek, Zespół Szkół Specjalnych nr 11 w Krakowie
**Kształtowanie kompetencji komunikacyjnych dziecka niemówiącego
z użyciem AAC**

Warszawa, Ośrodek Rozwoju Edukacji, marzec 2015 r.

Wprowadzenie: dlaczego i po co?

Kompetencje kluczowe:
wspólny, europejski kierunek rozwoju systemów edukacyjnych
Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady Europy (2006)

Podstawa programowa
Komunikowanie się – najważniejsza umiejętność funkcjonalna

Jaki jest główny cel edukacji osób o niepełnej sprawności?
- wydobywanie potencjału dla osiągnięcia maksymalnej niezależności
- uczestnictwo „od zaraz” (WHO)
- normalizacja: uczynić ich życie zbliżonym do życia rówieśników.
- lepsza jakość życia

Jak zrealizować te założenia w przypadku ucznia niemówiącego?
- AAC - jako podejście i narzędzia
- komunikacja jako środek i cel

Kompetencja komunikacyjna

– umiejętność posługiwania się językiem odpowiednio do sytuacji i słuchaczy – język w działaniu.
Umiejętność komunikowania się – zdolność rozumienia cudzych i przekazywania własnych intencji.
Cecha kluczowa: efektywność. (Kurcz, 2000 za Hymes, 1972)

4 składowe kompetencji komunikacyjnej (Canale, Swain 1980, Canale 1983)

- gramatyczna: wiem, jak sformułować poprawną wypowiedź
- socjolingwistyczna: umiem odczytać i wyrazić różne intencje, tworzyć wypowiedzi w różnych kontekstach społecznych oraz prowadzić rozmowę
- strategiczna: potrafię radzić sobie z zakłóceniami w rozmowie
- dyskursywna: umiem konstruować tekst

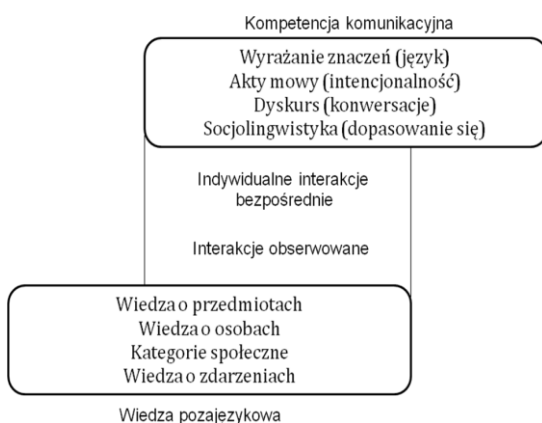
4 składowe kompetencji komunikacyjnej osób używających AAC (Light, McNughton 2013):

- kompetencje językowe (używam możliwie pełnego języka w dostępnej dla mnie modalności)
 - opanowanie nowego kodu dla języka
 - opanowanie reguł rządzących tym kodem
 - umiejętność formułowania zrozumiałej, poprawnej wypowiedzi
- kompetencje społeczne (wyrażam i odczytuję różne intencje, współgram z rozmówcą i okolicznościami, prowadzę rozmowę)
 - zainteresowanie partnerem komunikacji i umiejętność współpracy z nim
 - umiejętność przekazywania różnych intencji (funkcje wypowiedzi):
 - Odmawianie
 - Upominanie się
 - Wybieranie
 - Budowanie i podtrzymywanie kontaktu
 - Komentowanie

- Odpowiadanie na pytania
- Wyjaśnianie
- Skarżenie i chwalenie się
- Zwracanie uwagi
- Zadawanie pytań
- Informowanie
- Relacjonowanie
- wiedza kiedy, kiedy nie, co, gdzie, z kim i w jaki sposób komunikować
- umiejętność prowadzenia rozmowy
- operacyjne (potrafię używać mojego systemu komunikacji)
 - umiejętności kontrolowania postawy i ruchu (np. autofiksacji), by wykonać ruchy znaczące dla przekazania komunikatu (mruknięcie, przeczenie), gesty lub gest wskazywania,
 - opanowanie techniki dostępu do swojego systemu komunikacji (np. wskazywanie, potwierdzanie)
 - efektywne operowanie pomocą komunikacyjną czy nawigowanie po systemie komunikacji,
- strategiczne (przewyższam ograniczenia w prowadzeniu rozmowy)
 - radzenie sobie z ograniczeniami językowymi, jakie napotyka użytkownik AAC, np. proszenie partnera, by pisał lub rysował, gdy mówi, by zagwarantować na wszelki wypadek słownictwo do odpowiedzi
 - przewyższanie trudności operacyjnych, np. używanie wypowiedzi telegraficznej dla przyspieszenia konwersacji lub proszenie partnerów by podczas komponowania wypowiedzi z liter starali się odgadnąć znaczenia pisanych wyrazów
 - radzenie sobie z ograniczeniami społecznymi, np. przez stosowanie wiadomości „Jak ze mną rozmawiać?” lub gotowych, humorystycznych komunikatów rozluźniających atmosferę w kontakcie z nowym partnerem komunikacji.

Rozwój kompetencji komunikacyjnej

Za: Mabel Rice [w:] Bokus, Shugar 2007

Jak wspomagać nabywanie kompetencji komunikacyjnej?

1. Zapewniać doświadczenia
2. Uczyć komunikacji właściwej społecznie, osadzonej w znanych sekwencjach zdarzeń
3. Modelować!
4. Uwzględniać uczenie się poprzez bezpośrednie uczestnictwo, jak i obserwację interakcji.

Jak to robić w placówce edukacyjnej? Przykłady

1. Diagnoza → cele edukacyjne
2. Przykłady celów ad komunikowania się z IPETów
 - Cele związane z kompetencjami językowymi
 - Cele związane z kompetencjami społecznymi

- Przykłady celów strategicznych i operacyjnych
3. Bezpośrednie sposoby realizacji celów
 - Permanentne nauczanie komunikacji
 - Dostarczanie narzędzi
 - Modelowanie
 - Model Uczestnictwa
 4. Budowanie rozwiązań systemowych w placówce (Standardy edukacji uczniów o specjalnych potrzebach w komunikowaniu się)
 - Wspólne przekonania
 - Rozwiązania organizacyjne
 - Zasoby materialne
 - Wsparcie (zespół AAC, szkolenia)

Bibliografia:

Bokus Barbara, Shugar W. Grace (red.), *Psychologia języka dziecka*. GWP, 2007

Light Janice, McNaughton David, *Communicative Competence for Individuals who require Augmentative and Alternative Communication: A New Definition for a New Era of Communication?* Augmentative and Alternative Communication, 2014; 30(1): 1–18.

Light Janice, Beukelman David, Reichle Joe, *Communicative Competence for Individuals who use AAC. From Research to Effective Practice*. Paul Brookes Publishing, Baltimore-London-Sydney 2003

Kurcz Ida, *Psychologia języka i komunikacji*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2000

Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, 2006/962/WE. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L394/14 PL. 30.12.2006, Bruksela

Załączniki

Załącznik 1.: Przykład diagnozy i celów edukacyjnych Franka

Umiejętności komunikowania się	Cele edukacyjne
KOMPETENCJE JĘZYKOWE • Większość wypowiedzi Franka ma 2 lub więcej elementów. Chłopiec używa konstrukcji ze słowami rdzeniowymi: <i>ja, jeszcze, koniec, rysować, budować, nie ma, iść, jechać, robić, mieć, oglądać/patrzeć, brać, będzie, było, naprawiać, zepsuty</i>. • Odtwarza znak po znaku 3-4 elementowe zdania z piktogramów poprawnie składniowo za pomocą tablicy dynamicznej i ekranu dotykowego. • Rozumie pytania: Do czego? Dla kogo? Z czego? Gdzie? i adekwatnie na nie odpowiada jednym z piktogramów w gotowym zdaniu. • Używa znaków graficznych oznaczających kolory, kształty i ilości (liczby do 4) • Adekwatnie używa symboli przymiotników/przysłówek: <i>mokry/suchy, brudny/czysty, wolno/szybko, zimne/ciepłe, cicho/głośno, zepsute/dobre, dobrze/źle (gesty), jasno/ciemno</i>	KOMPETENCJE JĘZYKOWE • W wypowiedzi dba o wskazanie podmiotu: <i>ja, ty, my</i>, ew. konkretne osoby. • W sytuacji zaaranżowanej/w ćwiczeniu buduje zdania 3 elementowe poprawnie składniowo: podmiot, orzeczenie, określenie. • Nazywa cechy obserwowalne: mały/duży, ładny/brzydki, wysoki/niski, inne wynikające z programu,

KOMPETENCJE SPOŁECZNE - Adekwatnie używa zwrotów <i>udało się/nie da rady, nie wiem</i>. - Spontanicznie nazywa kolory, a także potrafi opowiedzieć, w jakim kolorze coś jest, było, powinno być wg niego (relacjonowanie faktów, własne zamiary) - Wyjaśnia: dopytany lub modelowany – bezpośrednio i w niewielkim odroczeniu buduje wyrażenia wg schematu cecha + rzecz/osoba, np. <i>nowa koszulka, zepsuty dźwig, mokre majtki</i>. - Używa znaku graficznego <i>czy mogę?</i> w połączeniu kilkoma czasownikami: <i>iść, oglądać, bawić się</i>. - Zapytany, a niekiedy także spontanicznie nazywa/komentuje stany emocjonalne bohaterów ilustracji i zdjęć	KOMPETENCJE SPOŁECZNE - Używa regularnie znaków mniej/więcej do określania np. napoju w szklance podczas picia w porównaniu z wybranym dzieckiem, - Używa gestu „Czy mogę” w połączeniu z kolejnymi nazwami czynności: (np. <i>czy mogę wstać, czy mogę wyjść, czy mogę się bawić</i>) - Łączy zwroty „Udało się/nie da rady” z czasownikami/rzeczownikami tworząc 2-elementową wypowiedź. - W zaaranżowanych sytuacjach zadaje pytania <i>gdzie idziemy?</i>, <i>Gdzie jest?</i>, <i>Co będziemy robić?</i> - Po zadaniu pytania czeka na odpowiedź. KOMPETENCJE OPERACYJNE - Korzysta z osobistego słownika (a nie gotowych tablic uczestnictwa) podczas ustalania planu dnia i innych elementów kącika porannego (np. imiona dzieci i nauczycieli, nazwy zajęć, dni tygodnia, pogoda, ilość dzieci itp.)
Umiejętności związane z tabletem jako narzędziem do komunikacji	Cele edukacyjne
KOMPETENCJE JĘZYKOWE - W wybranych sytuacjach/zabawach posługuje się tabletem z odpowiednimi tablicami dynamicznymi; ciągle wiele eksperymentuje (zwłaszcza podstrony w bardziej skomplikowanej wersji tablic), jednak przywołany – często używa narzędzia funkcjonalnie. - Z użyciem tabletu buduje 2-elementowe wyrażenia w obrębie pojedynczej podstrony, - Z pomocą werbalną i za pomocą gestów wskazywania odszukuje w tablecie stronę z komentarzami, - Poszukuje komentarza odpowiedniego do sytuacji, często z sukcesem. - Na polecenie szuka odpowiedniego znaku przeglądając podstrony. KOMPETENCJE OPERACYJNE - zna podstawy nawigowania: - wraca na stronę główną, - kasuje niepotrzebne symbole – często bez przypominania.	KOMPETENCJE JĘZYKOWE - Kontynuuje pracę z tabletem jako jednym z dwóch narzędzi (obok słownika osobistego) na zajęciach indywidualnych, - Korzysta adekwatnie z tabletu jako narzędzia do komunikacji w co najmniej jednej powtarzalnej sytuacji na terenie klasy szkolnej (tablica uczestnictwa). KOMPETENCJE OPERACYJNE - Odszukuje w tablecie stronę z komentarzami i używa komentarza odpowiedniego do sytuacji. KOMPETENCJE STRATEGICZNE - Z użyciem tabletu potrafi się przedstawić i powiedzieć co lubi (ma i znajduje wśród podtablic stronę „O mnie”)

Załącznik 2.: Przykład diagnozy i celów edukacyjnych Stasia

Umiejętności komunikowania się	Cele edukacyjne
KOMPETENCJE SPOŁECZNE Za pomocą komunikatora upomina się o kontynuowanie czytania książki.	KOMPETENCJE SPOŁECZNE Na terenie klasy za pomocą komunikatora upomina się o kontynuowanie przerwanej czynności

• Wyraża chęć przekazania komunikatu tylko, kiedy jest o to zapytany. • Na bazie dostępnych znaków – upomina się, nazywa, odpowiada, uczestniczy w zajęciach indywidualnych korzystając z książki do komunikacji, • Komentuje/nazywa ilustrację 2-elementową wypowiedzią. • Dopasowuje zwrot grzecznościowy do ilustracji krótko skomentowanej przez dorosłego KOMPETENCJE OPERACYJNE • Rozumie sposób nawigowania po osobistym słowniku. Wie, do jakich podstron prowadzą znaki ze spisu treści. • Zmotywowany, w chwili przeszukiwania kilku stron jednej kategorii czytelnie daje znać, przy której stronie się zatrzymać (potrzebny: e-tran przez oczyma) KOMPETENCJE JĘZYKOWE • Korzystając e-tranu wskazuje w dobrej kolejności znaki odpowiadające usłyszanemu zdaniu 3-elementowemu, jeśli dorosły ustrukturyzuje wykonanie zadania. • Poproszony i przy dobrej kondycji uzupełnia wypowiedź jednoelementową znakiem ze strony ze słownictwem rdzeniowym było /jest /będzie /chcieć /lubić /nie. Kilkakrotnie tworzył w ten sposób sensowne wypowiedzi.	(bez zachęcania), konieczne jest wyznaczenie konkretnych sytuacji. • Codziennie choć 3 razy za pomocą osobistego słownika przekazuje wiadomość, może to dotyczyć czynności rutynowych, lub zajęć lekcyjnych; celem tego działania ma być wdrożenie Stasia do używania słownika w stałych porach. Należy szukać takich sytuacji, w których jest szansa na większe zaangażowanie/motywację Stasia. • Używa zwrotów grzecznościowych podczas stałych części dnia (dzień dobry, do widzenia, dziękuję, proszę, przepraszam), • Odpowiada na pytania dotyczące osób z rodziny, najlepiej – na podstawie bieżących wpisów do zeszytu korespondencji, KOMPETENCJE OPERACYJNE • Upomina się o książkę do komunikacji za pomocą fotografii/znaku umieszczonego na e-tranie lub w widocznym miejscu w klasie, na które można skierować wzrok lub inaczej – wg pomysłu Zespołu. KOMPETENCJE JĘZYKOWE • Korzystając z e-tranu wskazuje w dobrej kolejności znaki odpowiadające usłyszanemu zdaniu 3-elementowemu, • Sam sięga do strony ze słownictwem rdzeniowym (upomina się o jej otwarcie). Uzupełnia wypowiedź jednoelementową znakami było /jest /będzie /chcieć /lubić /nie.
--	---

Załącznik 3.: Jak prowadzić rozmowę?

Schemat struktury konwersacji używany w nauczaniu kompetencji komunikacyjnych uczniów używających AAC.